

Asia: VN/8051/2019

Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla (luonnos)

Lausunnonantajan lausunto

Lausuntonne ja yleiset kommenttinne demokratiapolitiikan tilasta, suunnasta ja seurannasta

Sininauhasäätiö työskentelee asunnottomuuden poistamiseksi Suomessa ja toimintamme piiriin kuuluvat erityisesti asunnottomat ihmiset, joilla on päihteiden ja mielenterveyden kanssa haasteita. Tämä ryhmä on pääosin poliittisten prosessien, lainsäädäntöprosessien ja palveluiden suunnittelun ulkopuolella, mutta ennemminkin toimenpiteiden kohteena. Sininauhasäätiön lausunto demokratiapolitiikasta on laadittu tämän usein kuulemattomiin ja näkemättömiin jäävän ihmisryhmän kannalta.

Suomessa näkyy vahvoja jakolinjoja eri yhteiskunnassa toimivien tahojen välillä: valtakunnallinen, alueellinen ja paikallinen hallinto muodostaa oman kenttensä, yritykset omansa ja kolmas sekä neljäs sektori omat lohkonsa. Linkkejä ja yhteistyötä osasten välillä on, mutta selkeitä yhdyspintoja tarvittaisiin, että kokonaisuus voisi toimia demokratiaa ruokkivasti ja yhteiskunnan toimivuutta parantaen. Järjestöjen ja neljännen sektorin potentiaali demokratiakehityksen syventämisessä on iso ja sen hyötyjä on vielä monin kohdin katsomatta. Järjestöt ovat esimerkiksi viranomaisille yhdyslinkkejä, joiden avulla osallisuuden vahvistamista voi tehdä. Tavoitammehan laajalti ihmisiä, myös niitä, jotka ovat yhteiskuntamme hiljaisia.

Kaikilla Suomen alueella asuvilla henkilöillä ei ole yhdenvertaisia mahdollisuuksia vaikuttaa ja osallistua. Sellaisia kansalaisvaikuttamisen väyliä tarvitaan, joita pitkin tulevat kuulluksi myös ne ihmiset, joilla ei ole valmiuksia tai voimavaroja pelata edustuksellisen demokratian mahdollisuuksilla kuten äänestämällä, kansalaisaloitteilla ja suoralla poliittisella vaikuttamisella. Näitä keinoja järjestökentällä on kehitetty vuosia ja näiden yhteistyöstäminen eri hallinnon tasojen kanssa olisi askel eteenpäin kohti vahvemman osallisuuden yhteiskuntaa. Nyt viestien saaminen esimerkiksi poliittiseen päätöksenteossa huomioitavaksi on epävarmuustekijöiden kuorruttama yhdistelmä taitoa, tuuria ja vastaanottajan tahtotilaa.

Omien poliittisten ja kansalaisoikeuksien käyttäminen on todennäköisempää silloin, kun ihmisen perusoikeudet toteutuvat. Demokratiapoliitikassa on olennaista tunnistaa, että suomalaisessa yhteiskunnassa kansalaiset/asukkaat elävät eri todellisuuksissa. Se virallinen yhteiskuntakehitys, jota päättäjät ja viranomaiset ylläpitävät ja kehittävät voi näyttäytyä sen ulkopuolelle jääneestä ihmisestä vieraalta, epäolennaiselta ja epäkiinnostavalta. Osattamuutta yhteiskunnasta kokeva henkilö voi kuitenkin kokea osallisuutta jossain omissa yhteisöissään, joilla on hänelle konkreettisempaa merkitystä.

Kansalainen ei ole kuitenkaan yhteiskunnan asiakas, jonka palvelukokemusta olisi vaalittava. Ennemmin tilausta olisi rakenteisiin lisättävälle avoimuudelle, läpinäkyvyydelle ja systemaattisesti toimiville väylille järjestelmässä, jota pitkin informaatio kulkee eri yhteiskunnan tasoilla päätöksenteossa. Näin voisi kokea olevansa huomion arvoinen ja kuuluvansa laajempaan porukkaan tässä yhteiskunnassa. Yhdenvertaisuuden turvaamiseksi huomiota voisi kohdistaa aiempaa enemmän niihin ryhmiin, jotka ovat perinteisesti jääneet syrjään, joiden luottamus viranomaisiin ja poliittikkoihin on kärsinyt ja joiden kokemukset yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta ovat vähäiset tai olemattomat.

Linjaus 1: Vaalijärjestelmä on toimiva, turvallinen ja luotettava. Jokaisella on yhdenvertaiset mahdollisuudet ja riittävät valmiudet käyttää osallistumisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- *Vaalijärjestelmän uudistaminen*
- *Vaalien turvallisuuden vahvistaminen*
- *Äänestysmahdollisuuksien joustavoittaminen ja sähköisen äänioikeusrekisterin laajamittainen käyttöönotto*
- *Äänestysaktiivisuuden ja monipuolisen ehdokasasettelun edistäminen*

Asunnottomien ihmisten näkökulmasta poliittista osallistumista hankaloittaa yleinen harmi, henkilöllisyystodistusten puuttuminen. Tämä seikka ei ratkea täysin digitaalisella henkilöllisyystodistuksella tai luonnollisen henkilön tunnistusvälineellä, sillä laitteiden puute ja häviäminen on yleistä, kun tavaroista huolehtimiseen on vain rajalliset mahdollisuudet. Kuitenkin digitaaliselle henkilöllisyystodistukselle vaihtoehtoinen tunnistusväline on turvallisempi asunnottomuutta kokevan kannalta, sillä se ei ole niin altis varkauksille kuin älylaite. Vaihtoehtoisen tunnistusvälineen olisi hyvä käydä henkilöllisyyden todistamisen välineenä myös äänestyspaikoilla.

Äänioikeuden käyttämättä jättämiseen vaikuttaa myös se, ettei tieto omasta äänioikeudesta ja osoitteettoman äänestyspaikoista välttämättä tavoita vailla vakinaista asuntoa eläviä ihmisiä. Osallistumisoikeuksien toteutumista parantaa se, että erityisiä ennakkoäänestyspaikkoja

perustetaan ennakkoäänestyspäivinä esimerkiksi asunnottomien päiväkeskuksiin, hätämajoituspaikkoihin ja asumispalveluyksiköihin laitosaänestyksiä koskevien periaatteiden mukaisesti. Äänestysaktiivisuutta lisää oikea-aikainen, selkokielen tiedottaminen asunnottomille ihmisille suunnattujen palvelujen yhteydessä. Ylipäänsä on tärkeää, että poliittinen osallistuminen ei tiivisty vain äänestyksiin, vaan se tulisi olla mahdollista monessa kohtaa poliittisia prosesseja. Se lisäisi motivaatiota myös äänioikeuden käyttöön ja todennäköisesti kaventaisi kuilua oman arjen ja poliittisen päätöksenteon välillä.

Linjaus 2: Suomessa on käytössä monipuoliset osallistumismahdollisuudet ja yhä useampi käyttää poliittisia- ja kansalaisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- ***Yhdenvertaisen osallistumisen edistämien ja kytkeminen vahvemmin osaksi päätöksentekoa ja valmistelua.***
- ***Osallisuusjärjestelmien kehittäminen sekä arviointi kunnissa ja hyvinvointialueilla.***
- ***Aloite-instrumenttien tarkastelu sekä erilaisten osallistumis- ja vaikuttamismenetelmien laajamittainen hyödyntäminen. Digitaalisen osallistumisen ja verkkodemokratiapalvelujen kehittäminen.***
- ***Osallistumistoimien arviointi ja mittaaminen sekä yhdenvertaisen osallistumisen kehittäminen.***

Toimenpiteet yhteiskunnallisuuden osallisuuden tukemiseksi ovat asunnottomien ihmisten ja muiden marginalisoidussa asemassa elävien ihmisten kannalta tärkeitä. Vaikuttamisen järjestelmiä kehitettäessä saavutettavuus on erittäin olennainen asia, jota on katsottava nimenomaan niiden ryhmien perspektiivistä, joiden mukaantulon esteitä halutaan purkaa. Kansalaisraateihin ja verkossa tapahtuviin kuulemisiin saapuu usein vaikuttamisorientoituneita ja ainakin kohtuullisen vakaassa elämäntilanteessa olevia ihmisiä. Sellaisiin osallistumisessa on kynnys, jonka taakse jäävät ne, joilla ei ole kokemusta kuulluksi tulemisesta, vaikuttamisesta tai yhteiskunnassa mukanaolosta. Asunnottomien ihmisten, mutta myös monien muiden haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden/ryhmien osallisuutta edistää se, että heitä kuullaan niissä paikoissa, joissa he luontevasti liikkuvat ja viettävät aikaansa.

Merkittävä kehittämisen paikka on siinä, että ne ihmiset ovat mukana päätöksenteon prosesseissa, joita päätökset tai esim. lakimuutokset koskevat. Järjestelmänä sellaisen tiedon ja vuorovaikutuksen kanavat olisivat hyödyllisiä ja vahvistaisivat demokratian toteutumista yksilön ja yhteiskunnan kannalta.

Linjaus 3: Demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatus sekä jatkuva oppiminen tukevat osallistumisoikeuksien toteutumista

Toimenpide-ehdotusten teemat demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatuksen tukemiseksi

- ***Nuorten koulutuspolkujen eriytymiseen puuttuminen varhaisessa vaiheessa. Osallistumista tukevan tietopohjan ja valmiuksien varmistaminen.***

- **Ajantasaisten koulutus- ja oppimateriaalien saatavuuden parantaminen (demokratia- ja ihmisoikeuskysymyksistä). Valtakunnallisen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osaamiskeskuksen perustamisen selvittäminen sekä ajankohtaisten pilottihankkeiden tulosten valtakunnallinen jalkauttaminen.**
- **Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen pitkäjänteinen kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeusasioissa.**
- **Kansalaistaitojen sekä avoimen keskustelun vahvistaminen disinformaation tunnistamiseksi ja torjumiseksi (ml. digitaalinen- ja mediakasvatus).**
- **Yleisten kirjastojen ja museoiden verkoston roolin vahvistaminen yhteiskunnallisen osallistumisen ja medialukutaidon vahvistamisessa.**
- **Demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan osaamisen vahvistaminen ja painoarvon lisääminen kotoutumiskoulutuksessa sekä monikielisessä yhteiskuntaorientaatiossa.**
- **Riittävien resurssien turvaaminen kansalaisyhteiskunnan toimijoille demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan koulutuksen tarjoamiseen.**

Linjaus 4: Avoin, läpinäkyvä ja vuorovaikutteinen hallinto vahvistaa luottamusta. Päätöksenteko on tietoperusteista

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla hallinnon avoimuutta ja läpinäkyvyyttä voidaan edistää

- **Julkisen hallinnon viestinnän kehittäminen yhteiskunnan toimintaan liittyvissä asioissa.**
- **Julkisuuslain uudistuksen loppuunsaattaminen. Avoimuusrekisterin saattaminen voimaan, seuranta sekä kehittämistarpeiden arviointi.**
- **Lainsäädäntöprosessin avoimuuden ja osallistavuuden parantaminen sekä virkamiesten osaamisen kehittäminen.**

Periaatepäätös-luonnoksessa todettiin lainsäädännön prosessien puutteita ja ehdottomasti kannattamme esitettyjä toimenpide-ehdotuksia erityisesti viestinnän kehittämisestä ja osallisuuden vahvistamisesta. Kuuleminen voisi olla myös luonteeltaan jalkautuvaa eli tavoitetaan ja kohdataan haavoittuvassa asemassa olevia väestöryhmiä niissä paikoissa, joissa he viettävät aikaansa (mm. erityiset asunnottomille tai päihteitäkäyttävälle ihmisille suunnatut palvelut). On hyvä myös huomioida se, kuinka arvokasta tietoa haavoittuvassa asemassa olevat ryhmät antavat lakien realisoitumisesta käytännöksi esimerkiksi julkisissa palveluissa. Lainsäädännön prosessien ohella olisi siis hyvä, että haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien myös mahdollista olla mukana arkeen ulottuvien toimenpiteiden ja palvelujen arvioinnissa ja kehittämisessä.

Linjaus 5: Yhteiskunnallinen keskustelukulttuuri on rakentava, moniarvoinen ja syrjimätön sekä mahdollistaa eri väestöryhmien osallistumisen

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla keskustelukulttuuria voidaan parantaa

- *(Puolueiden välisen) dialogin ja yhteistyön tunnistaminen keskeiseksi elementiksi rakentavassa yhteiskunnallisessa keskustelukulttuurissa.*
- *Hyvien väestösuhteiden edistäminen dialogin keinoin.*
- *Oikeiden osallistumisinstrumenttien valinta osallistumisen eriytymisen vähentämiseksi.*
- *Viranomaistoimien jatkaminen ja osaamisen kehittäminen vihapuheeseen ja häirintään puuttumiseksi.*
- *Vihapuheen ehkäisy sekä tietoisuuden lisääminen vihapuheen ja häirinnän kohtaamisesta sekä sananvapauden rajoista.*

-

Linjaus 6: Aktiivinen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta on keskeinen osa toimivaa demokratiaa

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä ja osallistumista

- *Autonomisen ja elinvoimaisen kansalaisyhteiskunnan merkityksen tunnistaminen sekä kumppanuuteen perustuvan sektorien välisen yhteistyön edistäminen.*
- *Kansalaisyhteiskuntaan liittyvien muutosten ja niiden vaikutusten pitkäjänteinen arviointi ja seuranta.*
- *Kansalaistoiminnan rahoitus- ja varainhankintatietoisuuden ja osaamisen tukeminen sekä varainhankintainnovaatioiden kehittäminen.*
- *Nuorten vapaaehtoistoiminnan tukeminen koulujen ja oppilaitosten avulla.*
- *Kansalaisyhteiskuntatutkimuksen edistäminen ja tutkimustiedon parempi hyödyntäminen. Virkahenkilöiden kansalaisyhteiskuntaosaamisen ja -tietämyksen vahvistaminen.*
- *Kulttuurilaitosten roolin ja toiminnan vahvistaminen kotouttamisessa ja sosiaalisessa yhteenkuuluvuudessa sekä kulttuurin nostaminen kestävän kaupunkikehityksen keskiöön.*

-

Linjaus 7: Suomi tukee demokratiakehitystä kansainvälisesti

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansainvälistä demokratiakehitystä

- *Toimijoiden yhteydenpidon lisääminen kansallisella tasolla ja Suomen kansainvälisen demokratiatyön kehittäminen kokonaisuutena. Suomalaisen demokratia-, ihmisoikeus- ja oikeusvaltioalan asiantuntemuksen hyödyntäminen kansainvälisessä yhteistyössä.*
- *Politiikassa aliedustettujen ryhmien poliittisen osallistumisen vahvistaminen tukemalla kansainvälisesti puolueita ja parlamentteja. Erilaisten tapojen kehittäminen tukemaan eri toimijoiden osallistumisoikeuksien toteutumista sekä mediavapautta.*
- *Valtioneuvoston tutkimustoiminnan kehittäminen sekä seuranta kansainvälisen demokratiatyön vaikuttavuudesta ja kehittämistarpeista.*
- *Suomen aktiivinen toiminta Euroopan Unionin Team Europe Democracy–aloitteessa ja hallitusten välisissä demokratiajärjestöissä. Suomen tuki Kansainväliselle demokratia- ja vaaliapuinstituutille (International Institute for Democracy and Electoral Assistance, International IDEA).*

-

Liukkonen Pauliina
Sininauhasäätiö sr